

Elvis Fejzić

**O KONSENZUSU I REFLEKSIJAMA
KONSENZUALNE VLADAVINE¹**

**ABOUT CONSENSUS AND GOVERNMENTAL
CONSENSUAL REFLECTIONS**

Sažetak

Problem konsenzusa i konsenzualne vladavine izaziva dosta polemika kako u svjetskim okvirima tako i u bosanskohercegovačkom diskursu. Jedno drugačije poimanje konsenzusa i onog konsenzualnog, kritičko prije svega, nalazimo u knjizi Vladavina konsenzusom prof. dr. Esada Zgodića, koji konsenzus promišlja u sociološko-politološkom teorijskom kontekstu, s jedne, ali i u kontekstu vladavine konsenzusom u Bosni i Hercegovini, s druge strane. Rezimirajući, možemo konstatirati da je u knjizi Vladavina konsenzusom pojam konsenzusa ekspliciran na jedan znanstven, objektivan i reprezentativan način, a njegovu eksplikaciju možemo, bez dileme, koristiti u razbijanju vladajućih neznanja, sumnji i predrasuda o ovom pojmu i nekim drugim pojmovima koji su u korelaciji sa spomenutim.

Ključne riječi: konsenzus, vladavina konsenzusom, teorije demokratije, legitimitet, kompromis, ljudska prava, civilno društvo, nacija

---

¹ Prikaz knjige: Zgodić, Esad, (2006), Vladavina konsenzusom, Sarajevo: BZK Preporod.

Summary

The problem with consensus and consensual government is provoking a lot of polemic, in the worlds discourse as in Bosnian. Another saying of consensus and the consensual, which is critical, we can find in the book called The government of consensus, written by prof. dr. Esad Zgodic. And he sees consensus in social-political context, in one way, and in the other context, the government of consensus in Bosnia and Herzegovina. We can say in the resumé that the consensus is explicable in knowledgeable, objective and representative in the book The government of consensus, but it's explicit we can, without a dilemma, use in breaking ignorance, suspicion and prejudice about this notion and other, which are connected with the mentioned above.

Key words: *consensus, the government of consensus, the theory of democracy, legitimacy, compromises, human rights, the civil society, nation*

Nedavno se pojavio jedan *fascinantan* naslov, knjiga *Vladavina konsenzusom* autora Esada Zgodića, redovnog profesora na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu na predmetima *Opća politologija i Historija socijalne i političke misli u Bosni i Hercegovini*. Knjiga je doživjela svoje izdanje pod naslovom *Vladavina konsenzusom*, a prije ove knjige autor je napisao i objavio devetnaest knjiga, što ga s pravom svrstava u red najplodnijih bošnjačkih autora današnjice. Knjiga *Vladavina konsenzusom* endemski je primjerak takve vrste na ex-jugoslavenskim prostorima, ali i šire ako se koncentriramo i promatramo samu problemsku tematiku koja je u njoj obrađena, te, svakako, sporna pitanja i probleme koji su na jedan sistematski način tretirani i eksplicirani. U pogledu svoje sadržine i svoje strukture, knjiga se sastoji iz četiri dijela koji problematiziraju sljedeća pitanja: *konsenzus u sociološkom kontekstu, konsenzus u politološkom kontekstu, politiku konsenzusa u Bosni i Hercegovini* i autorova završna razmatranja *o kultu konsenzusa*.

Nemjerljiv je značaj ove knjige iz više razloga: prije svega što ona razmatra probleme koji su prisutni, tu oko nas, a da ranije nisu bili dovoljno znanstveno problematizirani i eksplicirani, što je na neki način umanjilo i *naš strah od nepoznatog* ili *nedovoljno istraženog*. Siguran sam da će knjiga biti od velike koristi sociolozima i politolozima da bi se informirali o samom konsenzusu i širokoj lepezi njegove primjene, kao i konsekvencama iste, ali prije svega mislim da će pojava ove knjige otvoriti još neka *sporna pitanja* vezana za konsenzus, te da će poslužiti kao putokaz svim novim istraživanjima i pristupima ovom problemu. Međutim, pored njene znanstvene vrijednosti i *sociološko-politološke analize pojma konsenzusa* i *konsenzusa kao oblika vladavine*, ova knjiga razmatra i pitanja *javne upotrebe konsenzusa* kao oblika vladavine u Bosni i Hercegovini, što knjigu, samim tim činom, preporučuje javnim djelatnicima i profesionalnim političarima. Knjiga je napisana *osebujnim stilom*, koji je svojstven samo Zgodiću, po čemu se ovaj autor već i prepoznaje u *užim*, ali i *širim bosanskohercegovačkim intelektualnim krugovima*. Odlike *onog zgodićevskog* u *pismenom izrazu* očituju se prvenstveno u konsekventnoj i valjanoj konkretizaciji *metodološko-teorijskog aspekta*, prefinjeno objektiviziranim *misaonim konstrukcijama* i unikatnom *stručno-terminološkom pristupu*.

Autor pokušava od samog početka ukazati na činjenicu da je pojam konsenzusa u javnoj upotrebi zadobio dosta *iskrivljeno značenje*, što često dovodi do neutemeljenih i opasnih tumačenja ovog pojma. Ponekad se ide tako daleko da se pojmovi *konsentus* i *kompromis* upotrebljavaju i kao sinonimi, što nikako ne može polučiti *ono pozitivno*, o čemu ćemo se naknadno detaljnije izjasniti. Kao odgovor na ove *zablude* u shvaćanju i definiranju pojma konsenzusa, autor uvodi više *leksikonskih određenja* ovog pojma kako bi lakše shvatili svu kompleksnost ovog pojma i mogli ga razlikovati od pojmova koji su mu na neki način bliski, prvenstveno *kompromisa* i *konsenzusa*, ali i drugih pojmova s kojima se pojam konsenzusa može dovesti u korelaciju. Da je pojam konsenzusa dosta *heterogena* kategorija, Zgodić pokazuje kada izlaže neke od pojavnih vrsta konsenzusa koji su ovaploćeni ili se mogu ovaplotiti u javnom životu.

Bespogovorno se može konstatirati da se predmetna knjiga u kojoj Zgodić problematizira pojam konsenzusa pojavila u pravo vrijeme, a razloga je mnogo, i zbog same činjenice da su studije i knjige o ovom problemu rijetke i nedostatne, ali i zbog činjenice da su *mišljenja o pojmu konsenzusa i konsenzualne vladavine* dosta podijeljena, na jednoj, te da vlada dosta *maglovito znanje* o njima, na drugoj strani. Faktičko stanje i nedovoljno znanje o navedenim pojmovima donekle je i razumljivo ako prethodno uzmemo u obzir *inflatornu literaturu* koja se bavila ovom problematikom a da pritom zadovoljava kriterije kompetentnosti, savremenosti i objektivnosti. Stoga sam siguran da će knjiga dati neprocjenjiv doprinos u *rašćaravanju lažnih*, a ponekad i *vještačko iskonstruiranih predstava o spomenutim problemima*, te da će s njih odlučno skinuti *veo neznanja* u javnoj upotrebi, a samim tim će biti ispunjene i autorove *rane* motivacije.

Mogućnost *sociološke recepcije konsenzusa* neupitan je fakt, a autor vezuje pojavu ideje konsenzusa za same početke uobličavanja sociologije kao posebne društvene znanosti. Zgodić, naime, vezuje pojavu ideje konsenzusa za *sociologiju* Augusta Comtea (1798-1857), koji već tada uviđa i valorizira značaj konsenzusa, te ga u nekim momentima čak toliko uzdiže da mu pridaje i *apsolutnu vrijednost*. Slijedi izlaganje o recepciji konsenzusa u *sociološkoj teoriji* Emila Durkheima i njegov kritički uklon spram istog, da bi se nastavilo preko recepcije konsenzusa u *sociologiji običaja, strukturalnog funkcionalizma, sociologije konflikata* i *sociologije razvoja*, eksplicirajući i argumentirajući, pritom, ulogu konsenzusa u spomenutim sociološkim teorijama, koje su na samo sebi immanentan način poimale predmetno pitanje i davale mu određenu vrijednost i ulogu. Sociološka recepcija konsenzusa, koju je prezentirao autor, prvenstveno treba da pobudi i okupira pažnju sociologa jer se radnja odvija na njihovom *fundusu*. Međutim, o problemu koji je našao svoju masovnu primjenu u politologiji i javnoj politici politolozi također mogu, čitajući ovu knjigu, mnogo naučiti o sociološkom utemeljenju konsenzusa, što će razbiti njihove eventualne predrasude o konsenzusu kao specifično politološkom problemu. Na kraju razmatranja konsenzusa u sociološkom kontekstu Zgodić opominje i dostatno izlaže neka

sociološka tipska razlikovanja konsenzusa, što ide u prilog njegovom kompleksnom sociološkom poimanju.

Politološko poimanje konsenzusa i njegova recepcija u politologiji dosta se diferentno tumači od mnogih autora, što Zgodić pokušava eklatantno eksplicirati formirajući *povijesnu nit* koja reflektira poimanja konsenzusa, počevši od atinske demokratije, preko rimskog doba, kršćanske teologije, novovjekovnog poimanja, pa sve do najmodernijih rasprava o ovom problemu. Autor naglašava da se pod pojmom konsenzus, u modernoj političkoj znanosti, uglavnom podrazumijeva *egzistentna saglasnost*, kroz građansku političku volju i njene vrijednosne preferencije, na nivou cijele političke zajednice, oko supstancijalnih političkih uvjerenja unutar postojećeg političkog sistema.

Dolazimo tako i na *humus kontekstualiziranja konsenzusa u teorijama demokratije*, a sama recepcija konsenzusa od pojedinih teorija demokratije izložena je utvrđenim redoslijedom, počevši od *demokratskog elitizma*, preko *pluralističke demokratije*, *tehno-demokratije*, *vestminsterske demokratije*, *konsocijativne demokratije* do *deliberativne demokratije*. Zgodić do *pojediniosti* izlaže teorije demokratije u onom dijelu koji se tiče i koji je u vezi s pojmom konsenzusa i njegovim *practiciranjem* u spomenutim teorijama. Specifikum je i to da svaka od ovih teorija na osebujan način doživljava *ono konsenzualno*, tumačeći ga imanentno svojim bivstvenim teorijskim postavkama i određenjima, što politološko objašnjenje konsenzusa ovaploćenog u teorijama demokratije dodatno usložnjava i sadržinski oblikuje. Mi ćemo se u nastavku teksta nešto više zadržati na konsocijativnoj demokratiji i *njenim postavkama*, kao i *njenim konekcijama s konsenzusom*, koji je svojevrsno *rodno tlo* same konsocijacijske demokratije, kada budemo izlagali o *vladavini konsenzusom u Bosni i Hercegovini*.

Već ranije smo spominjali da se konsenzus može dovesti u korelaciju s nekim *bliskim* pojmovima, što autor upravo i čini, te ga dovodi u vezu s *političkom kulturom*, *legitimitetom*, *kompromisom*, *konfliktima*, *općim dobrom*, *konsentusom* i *medijima*, te na kraju i s *ljudskim pravima*. Svaki od ovih pojmova s konsenzusom stoji u nekoj vezi koja ne mora biti uvijek *uzročno-posljedična*, kao u slučaju *konflikata*, gdje obično kažemo *'tamo gdje ima konflikata*

nužan je i konsenzus'. Međutim, čini mi se da bi bilo poželjno izložiti bar dio autorovog izlaganja o *korelaciji konsenzusa*, na jednoj, i *kompromisa i konsentusa*, na drugoj strani. Najsimpliciranija moguća eksplikacija ove distinkcije moguća je ako prethodnu formulu postavimo na sljedeći način, pa kažemo da postoji evidentna i nepremostiva razlika između *saglasnosti*, na jednoj, i *jednoglasnosti i pristanka*, na drugoj strani.

Izlaganje o politološkoj recepciji konsenzusa završava se problematiziranjem *idealizacije konsenzusa i konsenzualne vladavine*, razmatranjem koje propituje šta je uzrok, kako sam Zgodić kaže, *krize ili sloma konsenzusa*, da bi ovaj niz bio završen polemiziranjem i kritičkim analiziranjem i valoriziranjem onih teorija koje tretiraju problem *detronizacije konsenzualne vladavine*, koja se nerijetko označava i kao *antiideologija*.

Pitanje konsenzusa i konsenzualne vladavine nastavlja se promatrati kroz *politiku konsenzusa u Bosni i Hercegovini*, koja je u svojoj suštini *kontradiktorna i licemjerna*, iako je se nastoji, u *bosanskohercegovačkoj surovoj realnosti*, prikazati u *najboljem svijetlu* i kao *jedino mogući mehanizam za razrješenje*, skoro pa nerazrješivih, *problema*, ako ih se bude rješavalo na ovaj način. Konsenzualna vladavina se obično oblikuje u konfliktno fragmentiranim društvima, koja su uz to etnički i vjerski složena i multikulturalna, no ovaj oblik vladavine često se pozicionira i s onu stranu *onog demokratskog*. Autor konstatira da će s pojavom nacionalnih stranaka i, kasnije, s ratnom agresijom na Bosnu i Hercegovinu doći do skoro potpunog uništenja *običajnog konsenzusa* na kome je počivalo *bosanskohercegovačko društvo*. Ovaj običajni konsenzus krasile su vrijednosti *multinacionalne koegzistencije, konvergencije, ravnoteže, ravnopravnosti i tolerancije*, koje su, nažalost, destruirane, i *izgradnja novog konsenzusa* bez obnove ovih vrijednosti bila bi *sizifovskog nauma*. Instaliranje konsenzualne demokratije u političkoj sferi, smatra Zgodić, iluzorno je ako se ne pristupi mukotrpnom i dugotrajnom *obnavljanju etosa bosanskohercegovačkog društva, njegovog tradicionalnog običajnog konsenzusa*, na jednoj strani, i *tvorenju novog konsenzusa oko novih vrijednosti* koje su u korelaciji s *nezavisnom državnom egzistencijom Bosne i Hercegovine*, ali i svim drugim inovacijama u socijalnoj, političkoj i svakoj drugoj

relevantnoj sferi. Dakle, autor smatra da se u *sintezi onog tradicionalnog i onog inovacijskog* krije *šifra* za uspješnu tvorbu novog običajnog konsenzusa u Bosni i Hercegovini. On dalje rezimira da se novi običajni konsenzus može formirati spontanim i osviještenim procesima *nove socijalizacije* u duhu *nove građanske kulture personalizma i individualizacije*.

Za novi proces političke socijalizacije jako je bitna i *pretpostavka izgradnje bosanskohercegovačkog društva kao civilnog društva*, kao preduvjeta za kreaciju *novog demokratskog političkog identiteta bosanskohercegovačkih građana*, koje bi dalje bilo i pouzdan garant novoformiranog građanskog etosa. Jako je važan i *moment otvaranja Bosne i Hercegovine prema zapadnom svijetu*, koji je upravo omogućen zahvaljujući *nevladinom sektoru i medijima*, inače glavnim posrednicima izgradnje *novog civilnog društva* u Bosni i Hercegovini. Otvaranje prema zapadnom svijetu treba da dovede do svojevrsne emancipacije i rehabilitacije bosanskohercegovačkog društva od teško izlječive *bolesti, nakaradnog bosanskog provincijalizma i etnocentrizma*, koji je sveprisutan i već je u podmakloj fazi.

Presudan značaj u oblikovanju novog političkog konsenzusa autor daje i *multinacionalnim partijama*, od kojih se očekuje da očuvaju i ozdrave, također, *multinacionalno biće Bosne i Hercegovine*, koje je, doduše, u dobro poznatim *bliskohistorijskim dešavanjima* oskrnavljeno destruktivnim djelovanjem *aktera* koji su narod pokušali zatvoriti u *nacionalne torove*, ali nas raduje da je to samo bio *pokušaj*, iako, nažalost, *tragičan*, a ne nešto *više* kako su to *mnogi* htjeli, te sada to isto bosanskohercegovačko multinacionalno biće očekuje svoju *rehabilitaciju* koju mogu potpomoći jedino *istinske multinacionalne stranke* u Bosni i Hercegovini.

Zgodić je uvjeren da se politički odnosi u Bosni i Hercegovini mogu okarakterizirati jedino kao *konsocijativni aranžmani*, i nikako drugačije. Dalje je činjenica, smatra autor, da se oni ne mogu smatrati izrazom i potvrdom modela konsenzualne demokratije u njenom punom kapacitetu. Ključni akteri vladavine konsenzusom u Bosni i Hercegovini su *partijski lideri*, koji se samo *formalno* pokrivaju odlukama parlamenta, koji uopće nije u mogućnosti da

kreira istu, nego je njegova uloga *minimalizirana* i svodi se na čin *podizanja ruku za ili protiv* neke odluke, što je svakako karakteristika *reducirane demokratije*. Naprotiv, umjesto da se stvari oko supstancijalnih državnih pitanja rješavaju *kroz institucije*, to se u Bosni i Hercegovini dešava u *neformalnoj sferi* i uz neizostavno *mentorstvo međunarodne zajednice*, što izlazi van okvira demokratije i treba ga oštro osuditi, na čemu autor neumorno radi.

Također, Zgodić kritički promatra i *sistem dvodomnih skupština* u Bosni i Hercegovini, te je odlučan u tome da se u *domu naroda* može odlučivati *konsenzualno*, ali samo uz uvjet da se odlučuje o precizno definiranim vitalnim nacionalnim interesima, dok u *predstavničkom domu* treba ustrajavati na primjeni *većinskog načela* odlučivanja.

Sve dok postoji instalirano načelo *nacionalnoteritorijalnog ustrojstva države*, prema sudu autora, neće biti moguć *općebosanskohercegovački konsenzus* oko novih, regulativnih, ustavnopravnih načela i struktura koje bi trebalo *utemeljiti i implementirati*, što bi svakako dovelo do *odumiranja atipičnih konstrukcija* u samoj državnoj strukturi Bosne i Hercegovine. Ovdje, svakako, stoji i konstatacija da se ni pod kojim uvjetom ne smijemo *pomiriti* s faktičkim, trezvenom umu *neprihvatljivim stanjem u Bosni i Hercegovini*, jer bi tako postali ljudi *sumnjivog patriotizma*, ili pak *izdajnici minulih generacija* koje su nam ostavile u *amanet* i našu Bosnu i Hercegovinu, i našu tradiciju, i naše običaje i *ono po čemu smo mi upravo to što jesmo*, tako da trebamo biti barem toliko ljudi i, ako ništa više, *sačuvati* ono što nam je ostavljeno u amanet, a kad se stvore uvjeti za to onda to *sačuvano* početi i *evolutivno nadograđivati*.

Možemo rezimirajuće utvrditi da je neminovna *obnova socijalnog bazičnog konsenzusa* i njegovih *aksioloških dimenzija*, *pospješivanje novih procesa političke socijalizacije* koji će *spontano oblikovati bosanskohercegovačko građanstvo kao politički narod*, da se aktualizira *etika personalizma u društvu*, te da se teži *ekonomskom i kulturnom progresu* kao načinu prevladavanja *infantilnih zabluda etnocentričnih svijesti* u bosanskohercegovačkom društvu – ovo je put kojim moramo proći ako želimo polemizirati o *novom regulativnom konsenzusu* i njegovom oživotvorenju.

Najbolji *model* definiranja Bosne i Hercegovine, a koji je imanentan i njenom *povijesnom* razvoju, jest onaj koji govori o njenom *ustavnopravnom* konstituiranju kao *demokratske teritorijalne države svojih građana*, zasnovan na *izgradnji civilnog društva*. Autor smatra da kad se Bosna i Hercegovina konstituiira kao teritorijalna demokratska država svojih građana moguće je ustavnopravnim rješenjima osigurati kako *demokratski i pluralni politički subjektivitet transnacionalnog građanstva kao političkog naroda*, na jednoj, tako i *punu faktičku slobodu i zbiljnost njegovih etničko-nacionalnih predikacija i subidentiteta*, na drugoj strani.

Polemizira Zgodić i o tome, i istovremeno se pita *je li* humano, zdravo, imanentno trezvenom ljudskom umu *podržavati politiku konsenzusa* kao politiku koja od stranačkih izbora pravi samo farsu, te uskraćuje biračka prava i slobodu mogućnosti političkog izbora. Autor je skloniji da podrži *slobodarsku i demokratsku kulturu disenzusa* u odnosu na konsenzus, kao kulturu i politiku priznavanja različitosti, individualnosti i pluraliteta.

Mnoge teorije o konsenzusu, a naročito *one detronizirajuće*, sklone su i tvrdnjama da je porijeklo konsenzusa *ideološko*, te *da je konsenzus jedna od dominirajućih ideologija modernih država*, što je potvrđeno i u *teorijama mnogih sociologa*, ali i *povicima mnogih politologa* koji su skloni uzvikivati i polemizirati o *globalnom konsenzusu, neoliberalnom konsenzusu, neokonzervativnom konsenzusu* i sl., što i naš autor recipira i ima sve to u fokusu.

Ostaje nam još, *na kraju*, da s nepojmljivim zadovoljstvom preporučimo ovu knjigu čitaocima, predamo im je na uvid kao *svjedočanstvo* o jednoj kritičkoj, drugačijoj recepciji konsenzusa i konsenzualne vladavine, koja se često uzima i prihvata slijepo, s neznanjem, bespogovorno, a da nismo dovoljno informirani o mogućim i vjerovatnim negativnim konsekvencama od primjene istih, što *onaj naš strah od nepoznatog* s početka teksta još više uvećava, jer on postaje realnost i *de facto* prijetnja *ljudskoj slobodi i njihovim pravima*. Ono što nas može *obradovati* dodatno je, svakako, i činjenica da se tematizirana problematika tiče i analizira, između ostalog, i *bosanskohercegovački diskurs i njegovu političku scenu*, s jednog znanstvenog, objektiviziranog i rehabilitiranog stanovišta, od jednostranosti bilo koje vrste, što uvećava naše

rijetke građanske radosti, od kojih smo se skoro odvikli u ovom dominirajućem *okruženju* jednoumlja, uniformizacije i etnocentričnih halucinacija.